

Książki o filmie

„Kwartalnik Filmowy” nr 113 (2021)

ISSN: 0452-9502 (Print) ISSN: 2719-2725 (Online)

<https://doi.org/10.36744/kf.582>

© Creative Commons BY-NC-ND 4.0

Arkadiusz Lewicki

Uniwersytet Wrocławski

<https://orcid.org/0000-0003-0484-2849>

Kapitał niejedno ma imię... Przemysł filmowy w świecie przedcovidowym

Słowa kluczowe:
przemysł filmowy;
Hollywood;
festiwale filmowe;
Chiny

Abstrakt

Artykuł jest recenzją książki Marcina Adamczaka *Kapitały przemysłu filmowego. Hollywood, Europa, Chiny* (2020). Autor monografii opisuje w niej sposoby funkcjonowania współczesnego rynku filmowego. Książka składa się z trzech rozdziałów dotyczących: hollywoodzkiego systemu kinematograficznego, od jego początków do czasów obecnych; europocentrycznego podsystemu festiwalowego opartego na budowaniu prestiżu społecznego, kulturowego i symbolicznego; oraz wzrastającej roli Chin w pejzażu współczesnej produkcji i dystrybucji filmów. Książka zawiera też propozycje metodologiczne, które mogą być wykorzystywane w dalszych badaniach dotyczących nie tylko działania rynku filmowego, ale również innych przemysłów kreatywnych, choć nie sposób przewidzieć, czy w świecie postcovidowym rynki te będą działały funkcjonowały według zasad opisanych w książce Adamczaka.

Recenzowanie książek bywa zajęciem trudnym, wyczerpującym i czasochłonnym. Zdarzają się jednak pozycje, których lektura jest po prostu przyjemnością i to właśnie *casus* książki Marcina Adamczaka. Jest to bowiem tom, który w niezwykle umiejętny sposób łączy naukową precyzję z pisarską swobodą, jasność wyводу z potoczystym stylem, celność i samodzielność obserwacji z przywoływaniem świetnie dobranych i różnorodnych pozycji źródłowych. Książka, która pozornie jest jedynie opisem trzech przypadków: rozwoju kinematografii w USA, systemu festiwalowego dominującego w europejskim subsysemie kinematograficznym i rosnącego znaczenia Chin na rynku filmowym, jest w rzeczywistości

bardzo interesującym studium z pogranicza ekonomii i kultury, dotyczącym szeroko pojmowanych przemysłów kinowych oraz dynamicznych przemian otaczającego nas świata. Autor opisuje nie tylko transformacje przemysłów filmowych, ale też – niejako po drodze – historię zmian globalizującego się świata: od końca XIX w., gdy narodziło się kino, do czasów najnowszych, gdy mamy do czynienia z wyłanianiem się nowego porządku, w którym coraz ważniejsza staje się rywalizacja pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chinami, znajdująca odzwierciedlenie także we współzawodnictwie na polu produkcji audiowizualnych.

Budowanie tła historycznego, zaznaczone w pierwszej części książki, poświęconej kształtowaniu się dominacji amerykańskiego przemysłu filmowego, pozwala czytelnikowi lepiej zrozumieć współczesność i funkcjonowanie rynków filmowych w czasach najnowszych. Marcin Adamczak odwołuje się w tych fragmentach do tez zawartych w swojej wyjątkowo istotnej dla polskiego filmoznawstwa książce *Globalne Hollywood. Filmowa Europa i polskie kino po 1989 roku*¹, rozwijając je i uzupełniając o spostrzeżenia związane z pionierskim okresem kinematografii amerykańskiej. Oczywiście można byłoby proces wykształcania się przemysłu filmowego opisać dokładniej i wskazać jeszcze inne fakty, które zdecydowały o trwającej już ponad sto lat supremacji Hollywood, ale syntetyczne ujęcie zaproponowane przez Adamczaka również ma wiele zalet. Pozwala bowiem prześledzić najważniejsze momenty zwrotne, które zadecydowały o przeobrażeniach systemu i jego dzisiejszym kształcie. Opisanie narodzin systemu amerykańskiego, czynników, które przyczyniły się do tego, że Hollywood wygrało wyścig o prymat na światowym rynku filmowym (choćby z pierwszą prawdziwie globalną firmą, jaką była wytwórnia Charles'a Pathé), oraz przedstawienie kolei losów filmowych imperiów, które to losy powiązane były z wielką historią i wojnami światowymi, zajmuje początkowe partie tej części książki. W następnych autor opisuje rozpoczęty w latach 60. i postępujący proces przejmowania amerykańskich wytwórni filmowych przez wielki kapitał (nie zawsze związany z przemysłem rozrywkowym), w wyniku czego do przemysłu filmowego wprowadzono zasady ekonomiczne obowiązujące w innych branżach. Ostatnie podrozdziały tej części zostały poświęcone opisowi sytuacji współczesnej i modelom produkcyjnym, które utrwaliły się w ostatnich dekadach. Wybranie tych kilku kluczowych kwestii wy-

daje się jak najbardziej zasadne i stanowi dobre wprowadzenie do części kolejnych, choć – jak już pisałem – z pewnością nie wyczerpuje złożonej problematyki rozwoju amerykańskiego przemysłu filmowego.

Równie interesująca, a moim zdaniem najciekawsza w całej książce, jest część druga, w której autor opisuje europejski subsystem filmowy, oparty na kumulacji kapitałów kulturowych, a nie ekonomicznych, choć Adamczak zarysowuje również połączenia widoczne na tym polu. Odwołanie się do teorii Pierre'a Bourdieu, by pokazać sposoby funkcjonowania „przemysłów festiwalowych”, jest niezwykle ciekawe poznawczo, bowiem pozwala spojrzeć na zagadnienie z nowej, nieszablonowej perspektywy. W *Kapitałach przemysłu filmowego* autor stworzył podwaliny teoretyczne, które niewątpliwie będą służyły kolejnym badaczom – nie tylko tym zajmującym się dziełami kinematograficznymi. Oczywiście, adaptowanie teorii autora *Zmysłu praktycznego* do różnych dziedzin ludzkiej działalności nie jest szczególnie nowatorskie, ale Adamczakowi niewątpliwie udało się sztuka ciekawego zastosowania myśli Bourdieu do opisu „przemysłów kreatywnych”. Koncepcja ta z pewnością cechuje się dużym potencjałem.

Wychodząc od tych koncepcji, autor wskazuje na najważniejsze różnice między systemem amerykańskim, opartym na kumulacji kapitału ekonomicznego, a europejskim, odwołującym się do kapitału kulturowego i bazującym na budowaniu prestiżu. Adamczak świetnie opisał specyfikę modelu europejskiego, zakorzenionego w systemie festiwalowym. Zwraca również uwagę na działania istotnych (choć pomijanych w rozważaniach nad obiegiem filmowym) „podmiotów społecznych” zaangażowanych w proces produkcji i dystrybucji filmów (na przykład agentów sprzedaży) oraz przedstawia fenomen „filmu festiwalowego”.

Uzupełnienie powyższych rozważań o koncepcje francuskiej literaturoznawczynie Pascale Casanovy, zawarte w książce *Światowa republika literatury*², pozwala na rozszerzenie perspektywy badawczej o kolejne wątki. Adamczak dzięki ich twórczemu wykorzystaniu wskazuje na subtelą grę różnego typu kapitałów (ekonomicznych, kulturowych, symbolicznych), jaka toczy się w postkolonialnym świecie między rozmaicie definiowanymi centrami a peryferiami czy półperyferiami. Sygnalizuje też problemy z odczytywaniem takich fenomenów kulturowych jak choćby festiwalowa popularność współczesnego kina rumuńskiego (znakomity i nieoczywisty we wnioskach podrozdział zatytułowany *Rumuńskie kino i polski handel zbożem*).

Trzecia część książki to próba odpowiedzi na wciąż otwarte pytanie o rolę, jaką w pejzażu kinematograficznym mogą odgrywać rozwijające się w zawrotnym tempie Chiny. Podrozdział poświęcony twórczości Zhanga Yimou świetnie pokazuje, jakimi metodami kumulacji kapitałów mogą posługiwać się dziś chińscy twórcy, a jednocześnie jak bardzo interpretacje ich twórczości są zanurzone w paradygmacie okcydentalnym. Rozpoznania dotyczące Chin zostały osadzone w szerokim kontekście historyczno-kulturowym, który pozwala spojrzeć w nowy sposób na współczesną rywalizację mocarstw na arenie kinematograficznej. Rywalizację tę można postrzegać jako odzwierciedlenie znacznie poważniejszych konfliktów politycznych i kulturowych, choć książka była pisana jeszcze przed szczytem eskalującego konfliktu ekonomicznego pomiędzy USA a Chinami związanego z prezydenturą Donalda Trumpa. W tej części Adamczak nie ogranicza się jedynie do często ostatnio przywoływanych statystyk i anonsów publicystycznych,

których mnóstwo było również w polskich mediach, informujących, że chiński rynek filmowy stał się drugim rynkiem filmowym świata. Autor rysuje rozleglejszą panoramę pozwalającą zrozumieć złożoną strukturę toczących się procesów. Wyszczególnienie czynników ekonomicznych kształtujących politykę Chińskiej Republiki Ludowej i zwrócenie uwagi na specyficzny przypadek kina produkowanego w Hongkongu pokazują, na jak wielu obszarach można opisywać zjawisko współczesnego kina azjatyckiego. Adamczak potraktował tę kwestię wielostronnie, prezentując całą paletę różnego typu tropów interpretacyjnych.

Nie ulega więc wątpliwości, że recenzowana książka – właśnie ze względu na swoją wielowarstwowość – może być pozycją wykorzystywaną nie tylko na wielu kursach akademickich dotyczących filmu, ale także na zajęciach dotyczących procesów globalizacji czy kultury współczesnej. Będzie także doskonałą lekturą dla pasjonatów kina, którzy chcieliby lepiej poznać kulisy działania współczesnych rynków kinowych.

Kapitały przemysłu filmowego. Hollywood. Europa. Chiny to pozycja świetnie tłumacząca złożoność funkcjonowania kapitałów, zarówno w marksistowskim, jak i właściwym Bourdieu rozumieniu tego pojęcia. Jednocześnie publikacja ta niecałe dwa lata po wydaniu jest już być może książką historyczną, jako że opisuje procesy charakterystyczne dla świata sprzed „piekielnego roku 2020”. Czas pandemii to bowiem okres, w którym w przemysłach medialnych nastąpiła dalsza kumulacja kapitału (przede wszystkim ekonomicznego, ale też powiązanych z nim innych kapitałów). „Globalni giganci medialni” stali się jeszcze potężniejsi, dokonując kolejnych fuzji i przejęć. Co więcej, stworzyli „imperia konwergencji” obejmujące swoim zasięgiem nie tylko przemysł filmowy, ale również niemal wszystkie inne typy mediów o zasięgu masowym. Proces ten został w omawianej książce jedynie wstępnie zarysowany, choć wydaje się, że to właśnie postępująca oligopolizacja będzie wyznaczała dalsze trendy rozwoju przemysłów kreatywnych.

Procesy te zapewne jeszcze przyspieszy pandemia COVID-19, która sprawiła, że mechanizmy, tak skrupulatnie i finezyjnie opisane przez Adamczaka, niemal z dnia na dzień stały się mechanizmami z przeszłości. Festiwale filmowe odbywają się dziś wyłącznie on-line, więc nie sprzyjają skomplikowanym grom społecznym tak precyzyjnie zdiagnozowanym w *Kapitałach przemysłu filmowego*. Datę premiery nowego filmu o Bondzie wyznaczają nie inne tytuły wchodzące na rynek, lecz statystyki dotyczące zachorowań. Kina nie muszą walczyć o pozyskanie nowego tytułu, ale o przetrwanie, a filmomaniacy (bo w czasach pandemii nie ma kinomaniaków) powoli zaczynają się martwić, że w trakcie przedłużającej się kwarentanny obejrzą wszystkie seriale na Netflixie. Nowe zaś nie powstaną, bo rygory epidemiologiczne nie pozwolą pracować ekipom filmowym. Na naszych oczach zmieniają się reguły relacji rynkowych i społecznych, także tych związanych z przemysłami filmowymi. Czy świat (i kinematografia) powróci na tory sprzed pandemii? Zobaczymy. Czy gra kapitałów ekonomicznych, kulturowych i symbolicznych przedstawiona przez Marcina Adamczaka będzie nadal aktualna? Tego dziś nie wiemy. Nie ulega jednak wątpliwości, że pewne sposoby opisu i podstawy metodologiczne zaprezentowane w jego książce mogą stać się inspiracją i punktem wyjścia również do opisów świata „postcovidowego”. Jak mawiają ci, którzy lubią pandemiczny czarny humor: niektórzy z nas nawet się o tym przekonają.

Marcin Adamczak, *Kapitały przemysłu filmowego. Hollywood, Europa, Chiny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020.

¹ M. Adamczak, *Globalne Hollywood. Filmowa Europa i polskie kino po 1989 roku*, słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2010.

² P. Casanova, *Światowa republika literatury*, tłum. A. Turczyn, E. Gałuszka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.

**Arkadiusz
Lewicki**

Doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Autor książek: *Sztuczne światy. Postmodernizm w kinie fabularnym* (2007); *Od House'a do Shreka. Seryjność w kulturze popularnej* (2011); *Seks i dziesiąta muza. Erotyzm, relacje intymne i wzorce genderowe w kinie przedkodeksowym (1894-1934)* (2011), opublikowanej również po rosyjsku. Autor wielu artykułów z obszaru filmu, telewizji, współczesnych mediów i kultury.

Bibliografia

Adamczak, M. (2010). *Globalne Hollywood. Filmowa Europa i polskie kino po 1989 roku*. Gdańsk: słowo/obraz terytoria.

Casanova, P. (2017). *Światowa republika literatury* (tłum. A. Turczyn, E. Gałuszka). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Keywords:

film industry;
Hollywood;
film festivals;
China

Abstract

Arkadiusz Lewicki

Capital Has Many Names... The Film Industry in the Pre-Covid World

Review of Marcin Adamczak's book on the functioning of the modern film market: *Kapitały przemysłu filmowego. Hollywood, Europa, Chiny* [*Capitals of the Film Industry: Hollywood, Europe, China*] (2020). The book consists of three chapters, which describe: the Hollywood cinematographic system from its beginnings to the present day; the Eurocentric festival subsystem based on building social, cultural and symbolic prestige; and the growing role of China in the landscape of contemporary film production and distribution. The book contains also methodological proposals, which can be used in further research concerning not only the functioning of the film market, but also other creative industries, although it is impossible to predict whether in the post-covid world these markets will function according to the rules described by Adamczak.